

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

АКТУАЛЬНЫЯ ПЫТАННІ СУЧАСНАЙ НАВУКІ

Зборнік навуковых прац

Мінск
2015

УДК 001–021.121

ББК 72

A437

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Рэдкалегія :

доктар педагагічных навук, прафесар *Г. В. Торхава* (адк. рэд.);

доктар фізіка-матэматычных навук, прафесар *І. С. Ташлыкоў*;

доктар філалагічных навук, прафесар *В. Д. Старычонок*;

доктар псіхалагічных навук, дацэнт *А. П. Лабанаў*

Рэцэнзенты :

доктар філалагічных навук, прафесар *А. А. Гіруцкі*;

доктар біялагічных навук, прафесар *В. М. Нікандраў*;

доктар гістарычных навук, прафесар *Г. А. Космач*;

доктар педагагічных навук, прафесар *І. І. Цыркун*;

доктар геалага-мінэралагічных навук, прафесар *М. Г. Ясавееў*

Актуальныя пытанні сучаснай навукі : зб. навук. прац / рэдкал. :

A437 Г. В. Торхава (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДПУ, 2015. – 332 с.

ISBN 978-985-541-213-8.

У зборніку змешчаны навуковыя артыкулы, прысвечаныя даследаванням у галіне грамадскіх навук, педагогікі, псіхалогіі, філалогіі, фізікі і прыродазнаўства.

Адрасуецца навукоўцам, выкладчыкам ВНУ, усім, хто цікавіцца надзённымі пытаннямі сучаснай навукі.

УДК 001–021.121

ББК 72

ISBN 978-985-541-213-8

© БДПУ, 2015

ГРАМАДСКІЯ ДЗЕЯЧЫ БЕЛАРУСІ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XVIII ст. У КАНТЭКСЦЕ ЕЎРАПЕЙСКАГА АСВЕТНІЦТВА

П. А. Мацюш

Асветніцтва традыцыйна лічыцца адной з ключавых эпох у гісторыі еўрапейскай культуры, звязанай з развіццём навуковай, філасофскай і грамадскай думкі. У аснове гэтага інтэлектуальнага руху ляжалі рацыяналізм і вальнадумства.

У эпоху Асветніцтва адбывалася адмова ад рэлігійнага света-разумення і зварот да розуму як да адзінага крытэрыя пазнання чалавека і грамадства. Упершыню ў гісторыі было пастаўлена пытанне аб практычным выкарыстанні дасягненняў навукі ў інтарэсах грамадскага развіцця.

Асветніцтва ўзнікла ў заходнееўрапейскіх краінах (Англія, Францыя і інш.). Асветнікі выказваліся за ўстанаўленне «царства розуму», заснаванага на прынцыпах свабоды, братэрства і роўнасці ўсіх людзей, арыентаваліся на прынцып «натуральнага права», паводле якога кожны чалавек мае права на асабістую свабоду і поўнае выяўленне сваіх здольнасцей, поглядаў. Яны выкарыстоўвалі навуковыя адкрыцці і дасягненні ў галіне прыродазнаўства, гуманітарных ведаў у барацьбе супраць феадальна-царкоўнай ідэалогіі, абсалютысцкіх рэжымаў, скалестычных метадаў адукацыі і выхавання, дагматычнага мыслення.

XVIII ст. увайшло ў гісторыю як «эпоха Асветніцтва», падчас якой сфармавалася адмысловая культура Асветніцтва, для якой было характэрна ўзмацненне свецкіх пачаткаў, большая вытанчанасць, лёгкасць і меншая ўзвышанасць.

У эпоху Асветніцтва ідэалам чалавека лічылася адукаваная, высокакультурная асоба, якая схільная да прагрэсіўных новаўвядзенняў, вызначаецца рацыяналістычным мысленнем, скептычнымі адносінамі да рэлігійных догмаў.

Ідэі Асветніцтва ляжаць таксама ў аснове палітычных свабод і дэмакратыі як базавых каштоўнасцей сучаснага грамадства, а таксама арганізацыі дзяржавы як самакіравальнай рэспублікі, рэлігійнай талерантнасці, рынкавых механізмаў, капіталізму,

навуковага метаду. Пачынаючы з эпохі Асветніцтва, мысліцелі настойваюць на сваім праве шукаць ісціну, якой бы яна ні была і чым бы яна ні пагражала грамадскім асновам, не падвяргаючыся пры гэтым пагрозам быць пакаранымі «за Праўду» [4, с. 136].

На Беларусі ідэі Асветніцтва распаўсюдзіліся ў другой палове XVII – пачатку XIX ст. і былі цесна звязаныя як з усходнеславянскім, так і з заходнееўрапейскім Асветніцтвам. Яны знайшлі адлюстраванне ў філасофіі, сацыялогіі, літаратуры і мастацтве, вызначаліся паказам бытавых і этнічных умоў жыцця класаў і сацыяльных груп, праблем аўтаномнасці і адносін да Рэчы Паспалітай і Расійскай імперыі, успрыняцця духоўнай спадчыны мінулага, суіснавання розных пластоў у нацыянальнай культуры. Ідэйныя вытокі Асветніцтва на Беларусі ідуць ад творчасці і дзейнасці мысліцелей канца XVII – пачатку XVIII ст. К. Лышчынскага, С. Полацкага, І. Капіевіча.

Асветніцкая ідэалогія была накіравана супраць магнацкай алігархіі і клерыкалізму, перажыткаў прыгонніцтва. Зыходзячы з тэорыі натуральнага права і дагаворнага паходжання дзяржавы, яе прадстаўнікі прапаноўвалі розныя праекты рэфармавання грамадска-палітычнага ладу Рэчы Паспалітай з улікам вопыту буржуазных краін Заходняй Еўропы. У гэты перыяд з’яўляюцца новыя плыні ў грамадскай думцы, прадпрымаюцца спробы надаць адукацыі свецкі характар. У Рэчы Паспалітай прымаецца першая ў Еўропе Канстытуцыя.

Распаўсюджванне ідэй асветніцтва на тэрыторыі Беларусі адбываецца з другой паловы XVIII ст. Яскравымі прадстаўнікамі гэтага перыяду былі С. Ляшчынскі, С. Канарскі, І. Страйкоўскі, А. Тызенгаўз, М. Пачобут-Адлянціцкі і інш [1, с. 132].

Значную асветніцкую і навуковую спадчыну пакінуў сваім нашчадкам Марцін Пачобут-Адлянціцкі – астраном і асветнік, «заснавальнік Астранамічнай школы ў Вільні».

У 1751 г. пачалася ягоная выкладчыцкая дзейнасць. Тры гады будучы даследчык космасу вучыў у пачатковых класах Полацкага, а пасля і Віленскага калегіумаў. Верагодна тады Марцін Пачобут зацікавіўся астраноміяй. Неўзабаве яго самога паслалі ўдасканальваць веды з матэматыкі і класічных моваў у Празскі ўніверсітэт, якім апекаваліся езуіты. Там наш зям-

ляк слухаў і лекцыі Стэлінга па астраноміі. Пасля вяртання на радзіму ён выкладаў у Віленскай акадэміі грэчаскую мову і адначасова сам вывучаў тэалогію. У 1760 г. Марцін Пачобут быў высвечаны на ксяндза, а ў студзені наступнага, абараніўшы дысэртацыю, стаў бакалаўрам тэалогіі. Улетку таго ж года Марціна паслалі дзеля далейшай вучобы за мяжу. Пачаліся вандраванні па Еўропе. Свае веды малады навуковец удасканалваў у вядомых астраномаў Італіі, Францыі, дзе два гады практыкаваўся ў знакамітага марсельскага гідрографа і астранома ксяндза Э. Пезена і працаваў у абсерваторыі горада Авіньёна. Пасля вяртання ў Вільню ў 1764 г. Марцін Пачобут заняў кафедру матэматыкі і астраноміі, быў прызначаны дырэктарам абсерваторыі. Знаёмы са станам лепшых падобных навуковых устаноў Еўропы, ён імкнуўся і Віленскую абсерваторыю зрабіць узорнай. У тым жа годзе пачаліся бесперапынныя назіранні планет Сонечнай сістэмы і зорак. Усе звесткі дырэктар і ягоныя памочнікі запісвалі ў спецыяльны журнал «*Cahiers des observations*» («Журналы назіранняў»). Найперш Марцін Пачобут сачыў за Месяцам. На падставе гэтых назіранняў у 1766 г. ён вызначыў геаграфічныя шырыню і даўгату горада Вільні. (Дарэчы, з такой дакладнасцю, што толькі праз 63 гады тая лічба была ўдакладнена на дзве сякунды. Вынікі такіх назіранняў мелі вялікае практычнае значэнне для развіцця картаграфіі.) За што атрымаў званне каралеўскага астранома, абсерваторыя ж стала называцца каралеўскай. Праз чатыры гады за фінансавай дапамогай графіні Э. Агінскай-Пузынінай малады навуковец паехаў у Францыю, Галандыю і Англію з мэтай купіць навейшае абсталяванне, якое і атрымаў у 1770 г.

Дзеля стварэння адпаведных умоў работы абсерваторыі давалася перабудоўваць яе гмах. З таго часу пачынаецца рэгулярнае назіранне планет, асабліва Меркурыя. Гэтыя звесткі былі выкарыстаныя французскім астраномам Лаландам дзеля вызначэння арбіты Меркурыя. У сваёй кнізе «*Bibliographie astronomique; avec l'histoire de l'astronomie*» («Бібліяграфія астраноміі; разам з гісторыяй астраноміі») Ж. Лаланд высока ацаніў значэнне назіранняў віленскіх даследчыкаў. Марцін Пачобут стаў вядомым і паважаным навукоўцам. Яго абралі сябрам Лонданскага наву-

ковага таварыства, і таго ж 1770 г. загадам караля Станіслава Аўгуста быў выбіты медаль з партрэтам Марціна Пачобута. Такі гонар астраном заслужыў сваёй самаахвярнай працай, шчырай адданасцю навуцы.

Асобна трэба сказаць пра Марціна Пачобута-Адлянцкага як рэктара Акадэміі. Гэтую пасаду ён атрымаў 24 кастрычніка 1780 г. Тады ж Акадэмія была рэарганізавана ў Галоўную Школу ВКЛ. Для выкладання новай рэктар запрасіў вядомых вучоных, у тым ліку і батаніка Э. Жылбера. 30 жніўня 1781 г. М. Пачобут-Адлянцкі наладзіў кангрэс усіх рэктараў школ ВКЛ, на якім вядомы Яўхім Храптовіч расказаў пра мэты і задачы Нацыянальнай Адукацыйнай Камісіі – першага ў Еўропе таго часу міністэрства адукацыі. М. Пачобут-Адлянцкі вядомы і як апякун маладых навукоўцаў. Ягонымі вучнямі былі ўраджэнцы Беларусі Вінцэсь Карчэўскі, Міхал Глушневіч, Антон Шагін, Пётр Славінскі [3].

Выдатным дзеячам другой паловы XVII – другой паловы XIX ст. з’яўляўся *Геранім Страйноўскі*. Ён вядомы як першы рэктар Віленскага ўніверсітэта. Прадпрымаў спробы пабудавань на базе фізіякратызму ўласную філасофскую сістэму, якая аб’яднала б анталогічныя, антрапалагічныя і метадалогічныя пытанні. Аўтар працы «Навука аб натуральным і палітычным праве, палітычнай эканоміі і праве народаў» (Вільня, 1781). Прынцыпы натуральнага права І. Страйноўскі разглядаў у якасці крытэрыяў «ісціннасці» таго ці іншага сацыяльна-палітычнага ладу. Ён лічыў, што дзяржаўная сістэма Рэчы Паспалітай не адпавядае патрабаванням натуральнага права. І. Страйноўскі абгрунтоўваў залежнасць шчасця народа і разумнага грамадскага ўпарадкавання ад узроўню пашырэння ведаў аб прыродзе і грамадстве. Для ажыццяўлення плана асветы насельніцтва, на яго думку, неабходна стварыць дасканалую сістэму навучання юнацтва, садзейнічаць развіццю навукі і папулярываць яе праз выданне кніг [2, с. 122].

Буйным фінансістам і адміністратарам, адукаваным і культурным чалавекам свайго часу з’яўляўся *Антоній Тызенгаўз*. Антоній Тызенгаўз – вядомы рэфарматар, кіраўнік каралеўскіх эканомій у Беларусі. Заснаваў у Гродне Медыцынскую школу

і Інстытут павівальнага майстэрства, на чале якіх стаў французскі вучоны Жан Эмануэль Жылібер. Пасля адкрыў бухгалтарскую, землемерскую і будаўнічую школы, наладзіў у Гродне выданне першай у межах сучаснай Беларусі штогоднівай газеты («Гродзенская газета»). Яе першы нумар выйшаў з друку ў маі 1776 г. На яе старонках асвятляліся палітычныя і прававыя ідэі [5, с. 62].

Такім чынам, у Беларусі ідэі Асветніцтва распаўсюдзіліся ў XVIII – пачатку XIX ст. і былі цесна звязаны як з усходнеславянскім, так і з заходнееўрапейскім Асветніцтвам. Яны знайшлі адлюстраванне ў філасофіі, сацыялогіі, літаратуры і мастацтве, успрыняцці духоўнай спадчыны мінулага, суіснаванні розных пластоў у нацыянальнай культуры. У гэты час з’яўляюцца новыя плыні ў грамадскай думцы, прадпрымаюцца спробы надаць адукацыі свецкі характар.

Аднак новыя тэндэнцыі не маглі рэалізавацца ў грамадска-палітычным жыцці так, як гэта было ў заходнееўрапейскіх краінах, таму што сацыяльныя сілы, зацікаўленыя ў рэфармаванні грамадства, былі слабымі і пазбаўленымі дзяржаўнай падтрымкі, паколькі да канца XVIII ст. Рэч Паспалітая канчаткова страціла сваю незалежнасць.

Літаратура

1. Басюк, І. А. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі : курс лекцый / І. А. Басюк. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 282 с.
2. Вонсович, Л. В. Белорусоведение : учеб. пособие / Л. В. Вонсович. – Минск : ТетраСистемс, 2005 – 224 с.
3. Лаўрэш, Л. Марцін Пачобут-Адлянцікі / Л. Лаўрэш // Наша слова. – 2009. – № 9. – С. 6–7.
4. Падокшын, С. А. Беларуская думка ў кантэксце гісторыі і культуры / С. А. Падокшын. – Мінск : Бел. навука, 2003. – 316 с.
5. Шыдлоўскі, С. А. Гісторыя грамадска-палітычнай і філасофскай думкі Беларусі : вучэб.-метад. комплекс для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 03 01 «Гісторыя» С. А. Шыдлоўскі. – Наваполацк : ПДУ, 2012. – 148 с.

Содержание

ГРАМАДСКІЯ НАВУКІ.....	3
<i>Гушчынскі І. Г.</i> Адвакатура на тэрыторыі Беларусі (1883–1914 гг.): асаблівасці фарміравання кадравага складу	3
<i>Дубяга В. М.</i> Экономические компетенции студентов педагогического вуза	10
<i>Казачёнок Т. В.</i> Политика НСДАП в Австрии в 1931–1934 гг.	14
<i>Канойка А. У.</i> Транспарт як фактар павелічэння дадатковых заробкаў сялянскіх і мяшчанскіх гаспадарак Беларусі (1772–1914 гг.).....	20
<i>Ковяко И. И., Сакович В. А., Борисевич А. А.</i> Фридрих Науманн и геополитическая концепция «Срединной Европы»	25
<i>Ковяко И. И., Никулина М. В., Воловик А. О.</i> Военно-техническое сотрудничество России и Ирана.....	30
<i>Корзюк А. А.</i> Принципы построения содержания исторического образования в средней школе: общая характеристика и опыт реализации (1934–2015 гг.).....	35
<i>Крапивин В. С.</i> Структура, функции и кадровый состав губернских палат государственных имуществ в Беларуси (1839–1866 гг.)	44
<i>Мацюш П. А.</i> Адлюстраванне беларускай нацыянальнай ідэі ў адукацыі і літаратуры першай паловы XIX ст.	51
<i>Мацюш П. А.</i> Грамадскія дзеячы Беларусі другой паловы XVIII ст. у кантэксце еўрапейскага Асветніцтва	57
<i>Подорожня Е. А.</i> Источники по проблеме местного государственного управления и власти Беларуси во второй половине XIX – начале XX в.....	62
<i>Рысевец А. Ф., Корзюк А. А.</i> Борьба Сербии и Османской империи в 1804–1835 гг. и начало образования Сербского государства	69
<i>Сабынич А. Л.</i> Социальное государство: генезис и подходы к его определению	77

Репозиторий БГПУ

<i>Лобковская Е. А.</i> Готовность студентов к здоровому образу жизни ..	169
<i>Ляшова Н. С.</i> Деятельностный подход в развитии социальных коммуникаций детей старшего дошкольного возраста.....	175
<i>Матюш М. Н.</i> Модель формирования у подростков эмоционально-ценностного отношения к природе в учебно-воспитательном процессе	181
<i>Мельникова Т. Ю.</i> Роль фоновой музыки при социально-психологической адаптации первоклассника	185
<i>Сафонова Ю. М.</i> К проблеме использования речевых средств для реализации регулятивно-коммуникативной функции речевого общения неслышащими подростками.....	190
<i>Цырулик Н. С.</i> Изучение сформированности счетных навыков у младших школьников с нарушениями психического развития (трудностями в обучении).....	195
<i>Шарабайко О. Г.</i> Изучение ИКТ-компетентности педагогических работников в области использования интерактивного оборудования	202
<i>Шкнай Л. В.</i> Требования к использованию информационно-коммуникационных технологий в образовательной среде учреждения дошкольного образования	205
ФІЛАЛОГІЯ.....	211
<i>Вашчыліна В. І.</i> Топас «дарога» ў творах Кузьмы Чорнага 1920-х гг.....	211
<i>Олейникова Ю. В.</i> Концепт <i>снег</i> в индивидуально-авторской картине мира Евгения Евтушенко	217
<i>Ратько М. А.</i> Фразеологизмы как средство выражения коннотаций в английском и немецком языках.....	223
<i>Самигулина Е. А.</i> К вопросу о природе асемического письма.....	227
<i>Сергеевич Е. Г.</i> Трансформация «американской мечты» в романе Чака Паланика «До самых кончиков».....	234
<i>Розава С. А.</i> Концепт «зямля» ў паэме Якуба Коласа «Новая зямля»	240
<i>Филиппович М. О.</i> Лексическая репрезентация модальности визуального восприятия	243